

Forside

Lærer:

Opgaveformulering

Holocaust og Sonderkommando

- Der ønskes en redegørelse for udryddelseslejrenes struktur, formål og opbygning.
- På baggrund af kilder fra både jøder og tidligere nazister i udryddelseslejrene ønskes en undersøgelse af sonderkommandoens rolle og position. Kom herunder ind på konkrete kildekritiske overvejelser i forhold til de benyttede kilder.
- I forlængelse af analysens resultater skal du diskutere hvorvidt medlemmerne af "Sonderkommando" kan regnes som ofre eller gerningsmænd til Holocaust og i forlængelse heraf kort vurdere hvordan eftertiden så på overleverne fra "Sonderkommando".

Resumé

Denne opgave handler om koncentrationslejrene under Holocaust, og specielt om den rolle som nogle fanger, havde i udryddelseslejrene. Sonderkommando. Først kommes der ind på, hvordan lejrene var bygget op, og hvad deres formål var - hvilket var at bruge fanger som arbejdskraft eller udrydde dem, og det gik specielt udover jøderne.

Opgaven har fokus på, hvordan sonderkommandoerne blev tvunget til at hjælpe nazisterne med det meget voldsomme og umenneskeligt arbejde. Den form for arbejde de skulle lave, var for eksempel, at føre fanger i gaskamrene og bagefter brænde ligene. Der bruges kilder fra både overlevende jøder og en tidligere nazist (SS-officer) for at vise, hvor hårdt og umenneskeligt dette arbejde faktisk var. Til sidst diskuteres der, om Sonderkommandoerne var skyldige eller uskyldige i Holocaust.

Konklusionen er at selvom de medvirkede til massedrab, så gjorde de det kun fordi de ellers selv ville blive dræbt. Derfor var kan sonderkommadoerne ses som værne uskyldige, og være rene ofre for holocaust.

indholdsfortegnelse

Forside	1
Opgaveformulering	1
Resumé	2
indholdsfortegnelse.....	3
Indledning.....	4
Koncentrationslejlre	5
Arbejdslejlre	5
Udryddelseslejlre.....	5
Sonderkommando.....	7
Simon Srebnik	7
Ya'akov Silberberg	7
Franz Suchomel	8
Skyldige eller uskyldige	10
konklusion	11
Litteraturliste og Evt. bilag	12

Indledning

I denne opgave bliver der undersøgt, hvordan koncentrationslejrene under 2. verdenskrig fungerede, og hvad deres formål med det hele var. Typisk tænker på de nazistiske lejre, hvor mange millioner af mennesker, især jøder, blev holdt som fangere, og tvunget til at arbejde, dræbe og selv dø. Lejrene var en del af Hitlers plan om at udrydde jøderne og andre fjendtlige grupper, som nazisterne mente var mindreværdige i deres øjne. Der forklares hvordan lejrene var bygget op, hvordan de fungerede, og hvorfor de egentlig blev oprettet.

I opgaven er der en speciel gruppe fangere i fokus, som blev kaldt sonderkommando. Det var fanger, typisk jøder, som blev tvunget til at hjælpe med at udføre det meget voldsomme og beskidte arbejde i lejrene. De skulle for eksempel føre andre fanger ind i gaskamre og bagefter tage sig af ligene. Der undersøges hvilken rolle sonderkommandoerne havde, og hvordan det påvirkede dem både fysisk og psykisk.

Der bruges både kilder fra overlevende jøder og fra en tidligere nazist, som arbejdede i en udryddelseslejr. Der er tænkt på, hvor troværdige de her kilder er, og hvad de kan fortælle af vigtig og relevant viden. Til sidst vil diskuteres der, om sonderkommandoerne selv var ofre eller om de også var medskyldige, i det der skete.

Koncentrationslejre

¹En koncentrationslejr er et sted hvor en regering eller en krigsførende magt, holder modstandere eller civile personer fanget. Det er mennesker som de ser som værne fjendtlige. Fangerne bliver spæret inde på ubestemt tid og uden forudgående dom.

Koncentrationslejrene er ikke noget der oprindeligt stammer fra Tyskland og nazisterne. Koncentrationslejrenes oprindelse stammer fra Spanien og den spanske *reconcentrados*, under den cubanske frihedskrig som stod til i 1890'erne. I 1899 startede briterne lejr i Sydafrika, hvor en kæmpe flok civile mennesker døde under umenneskelige forhold. Fra 1904-1907 foregik herero-opstanden nede i det tyske Vestafrika, det gik ud på, ²at omkring 80000 Angola, Namibia og Botswana, gjorde oprør mod det tyske herredømme. Den tyske kolonimagt oprettede lejrer, og det endte ud i at der, i løbet af de 3 lange år med krig, blev udryddet omkring 80% af folket.

Men de nazistiske koncentrationslejre (1933-1945) er de mest "kendte" lejre der har været og de blev oprettet af SS, som var en nazistisk organisation, under Adolf Hitlers tid som regeringschef. De her tyske lejre var noget for dem selv pga. deres grusomhed, organiserede masseudryddelse og deres racepolitiske formål, specielt når det kom til jøder.

Der var to lejre under krigen som var specielle, Auschwitz-Birkenau og Majdanek, da disse to lejre både var en arbejdslejr og udryddelseslejr, på samme tid.

Arbejdslejre

I 1942 var de fleste koncentrationslejre i Tyskland arbejdslejre. ³Her ville fangerne dø af det fysiske hårde arbejde, sult, sygdomme eller mishandling.

⁴Fangerne blev enten brugt i lejrene eller ude i industri- og byggevirksomheder. Når fangerne blev sendt ud fra arbejdslejrene for at lave slavearbejde og nazistiske projekter et andet sted, blev de kaldt "udekommando".

Udryddelseslejre

⁵Udryddelseslejrene lå typisk i polen eller i østområderne, og de var bygget med formålet om at udrydde jøderne. Her blev jøderne ført til gaskamre i store grupper, hvor der ud af camouflerede brusebade, kom giftgasser. ⁶De her gaskamre lå i polen og østområderne, for at holde det skjult for den tyske befolkning, hvad der foregik i disse udryddelseslejre. Jøder var

¹ (Thage, og Stræde, 2025)

² (Højbjerg, og Stolten, 2009)

³ (Frederiksen, 2016) s. 109

⁴ (Thage, og stræde, 2025)

⁵ (Frederiksen, 2016) s. 109

⁶ (DIIS, folkedrab.dk) (u.å.)

tidligere flygtet øst, derfor mente man det også gav bedst mening at lave udryddelseslejre tæt på, hvor mange af jøderne befinder sig.

⁷I udryddelseslejrene var der arbejdere, kaldt "sonder kommandoer". En sonderkommando er en fanger fra lejren, som bliver udpeget til at hjælpe med alt det beskidte nazistiske arbejde, og på den måde også sikre sig længere overlevelse i lejrene. Sonderkommandoer havde som job, at fører fangerne ind i gaskamrene, tømme gaskamrene, og gøre rent til et nyt hold fangere. Sonderkommandoer fik også æren af at sortere de døde ejendele, transportere døde fangere til krematorierne, og få dem brændt.

⁷ (DIIS, Folkedrab.dk) (u.å.)

Sonderkommando

Sonderkommandoer er som sagt jødiske fangere der bliver udvalgt ved lejrene, til at gennemfører en masse beskidt arbejde for nazisterne. Selvom de arbejdede for nazisterne, var de stadig fangere, og fungerede og arbejdede under tvang. Men hvad var sonder kommandos rolle i det hele store?

Her er to kilder fra overlevende, og jødiske sonder kommandoer, som fortæller om deres oplevelser ved det såkaldte arbejde som sonder kommando, i Auschwitz.

Simon Srebnik

⁸ "I hvert lastvognskammer var der firs mennesker. Når de ankom sagde SS'erne: "Åbn lågerne!"

Det gjorde vi. Og straks væltede ligene ud. En SS'er sagde: "To mand ind!" Der var to som arbejdede med ovnene, de var vant til det. En anden SS'er brølede: "Smid dem hurtigere. Hurtigere endnu! Den anden lastbil kommer!" Og så arbejdede vi indtil hele transporten var brændt. Og sådan foregik det hele dagen igennem ... sådan foregik det.

Jeg kan huske dengang, de levede endnu, ovnene var allerede helt fulde, og de blev liggende på jorden, de bevægede sig alle sammen, de var ved at komme til sig selv, disse levende... Og da de kastede dem ind i flammerne, kom de til bevidsthed: De blev brændt levende."

Dette er en meget grusom og voldsom fortælling fra Srebnik, som fortæller om sin historie som sonder kommando under holocaust. Sonder kommandoerne er tvungne hjælper på den måde at det hele skulle foregå i et hurtigt og effektivt tempo, som blev befalet af SS-soldater, og de skulle udføre en del af det praktiske arbejde, ved at transportere de døde fangere væk og føre dem til kremeringen. Sætningen "*de blev brændt levende*" siger en del om det specielt voldsomme arbejde de står overfor som sonder kommando, på den måde at de til tider er nødt til at brænde fanger levende, som kun kan være en helt umenneskelig oplevelse og følelse på samme tid.

Denne kilde har meget sammenhæng til den nedenstående kilde...

Ya'akov Silberberg

⁹ "Et menneske vænner sig til den slags, som om det ikke findes. Og vi blev til robotter. Et menneske kan tilmed sætte sig oven på en bunke lig og spise uden at føle noget som helst, som om han overhovedet ikke er omgivet af døde kroppe (...) Man mister evnen til at føle. Ligene havde ikke længere nogen betydning for mig. Efterhånden holdt jeg op med at føle noget som helst ved synet af dem. Jeg betragtede dem ikke længere som menneskelige kroppe."

⁸ (Gyldendal 1987 (1985)), s. 117.

⁹ (Ya'akov Silberberg), kilde 31.

Disse to kilder har en sammenhæng og lighed med hinanden, på den måde at de supplerer hinanden ved ligesom at fortælle, hvilken rolle og position man havde som sonderkommando. Begge kilder understreger godt og tydeligt, hvordan man som sonderkommando blev tvunget til at medvirke i massedrab, for at sikre sin egen overlevelse på ubestemt tid. Det var voldsomt og umenneskeligt arbejde. De får traume som psyker dem til ikke længere at betragte de her døde fangere som lig.

Den sidste kilde, fra Silberberg, handler mere om psyke. Det ses når Silberberg siger "*man mister evnen til at føle.*", det vil sige, at pga. det tvangsarbejde kilden bliver udsat for, bliver man nødt til at lukke ned for sine følelser. Udtrykket "*Og vi blev til robotter*", understreger meget pointen i at sige, at man mister venen til at føle, på den måde robotter får frataget evnen og muligheden for at føle.

Ud fra disse to førstehåndskilder peger mange ting på, at Silberberg og Srebnik føler sig skyldige i de mange masseudryddelser der har foregået. De har været en stor del af grunden til at det hele har kunne køre rundt, og at det har kunne ske i den fart, det hele er gjort i. De har været tvunget til at lave en masse umenneskeligt arbejde, for at sikre deres eget liv.

¹⁰I Auschwitz var dette meget normalt at være sonderkommando i op til flere måneder, før man selv skulle ind i gaskamrene. Det betød også at det i sidste ende kunne sikre nogens liv, da de ikke nåede ind i gaskamrene. Men det var ikke alle udryddelseslejre der havde den ordening, at sonderkommandoer skulle arbejde i flere måneder, for eksempel var det anderledes i Treblinka i Polen. Grunden til det kan tænkes, at der ikke skal være mulighed for værne nogle overlevende, som kan vidne mod de her grusomme handlinger og tvingende arbejde.

Franz Suchomel

¹¹Franz Suchomel, var SS-officer i udryddelseslejren Treblinka i Polen. Suchomel nævner i sit interview "*... Hver dag udvalgte man 100 jøder, der skulle slæbe ligene hen til gravene. Om aften jog Ukrainerne disse jøder hen i gaskamrene, hvor de dræbte dem. Hver dag...*". Selvom det er forskelligt fra lejr til lejr, får vi ifølge dette udsnit af vide at sonderkommandoer blev udskiftet stort set hver dag. Deres levetid var ikke lige så lovende, som i nogle andre udryddelseslejre. I Treblinka kunne sonderkommandoer stort set kun forvente én ekstra leve dag, før de selv skulle gasses og brændes.

Suchomel siger også i sit interview "*... Det var et helvede derover. Så de det? Ja, én eneste gang, den første dag. Så brækkede vi os og græd. Græd? Vi græd også, Ja...*". Suchomel kommer i sit interview, mange år efter krigen, ind på hvordan han mener det heller ikke har været nemt at være gerningsmand i en udryddelseslejr. Man kan sige at Suchomel sætter sig i offerrollen på den måde at, han selv var nødsaget, til at medvirke i masseudryddelsen, af de øverste i nazipartiet (NSPAD).

¹⁰ Vogelsang, og Larsen (2002)

¹¹ (Frederiksen, 2016) s.216, tekst 53

Efter mange år, hvor en person som Suchomel højst sandsynligt har gået rundt med en masse skyldfølelse og har vidst at han har været gerningsmand og skyld i massedrab, vil man gå ud fra, at han forsøger at sætte sig selv i bedre lys og undgå en evig straf, som er fordomme fra andre mennesker og skyldfølelse. Suchomel får sagt "*Så brækkede vi os og græd*", det kan ses som værne en længsel efter en overbevisning om at han var under en form for kommando, og på den måde skubbe ansvaret væk fra sig selv. Det kan også ses som værne en chance for at vise menneskelighed og ligesom tage afstand fra hans daværende beskidte arbejde.

Sonderkommandoer var ofre for holocaust og blev udnyttet til alt det beskidte arbejde, lige meget hvor hårdt eller frygteligt det var, så var det nødt til at finde sig i det for at sikre deres eget liv, lidt endnu. Det sonderkommandoer har været igennem har været tvangsarbejde mod deres fulde vilje. De hjælper med at udrydde deres egne folk, de brænder mennesker, nogle gange levende, og de lider igennem deres sidste overlevende tid. Hvorimod en SS-soldater har vist hvad der har skulle foregå helt fra begyndelsen, de har været klar på hvad der skulle ske og hvorfor, så det at sætte sig selv i offerrollen efterfølgende er ubegribeligt. De har ødelagt liv. Både under Holocaust, men også de overlevende sonderkommandoer som skal leve med deres skyldfølelse, som SS-soldater er skyld i.

Skyldige eller uskyldige

Som der bliver fortalt og gennemgået i analysen, ved man at rollen som sonderkommando var under ekstremt tvangsarbejde, og blev ofte nedbrudt psykisk og fysisk. Både Silberberg og Srebnik's historier skaber et godt billede af hvordan de var under tvangsarbejde, og skulle begå umenneskelige handlinger mod mange af deres egne folk, og alt dette skete kun for at sikre deres eget liv, i minimum en enkelt dag.

Men det at Sonderkommandoerne har udført deres befalede arbejde, gør dem skyldige på nogle punkter. Selvom man som sonderkommando måske ikke har haft hverken intentioner eller et valg om at medvirke i disse massedrab, så er det stadig sket. Efter krigen har der været meninger om hvorvidt Sonderkommandoer var skyldige og om de skulle straffes.¹² En kendt jødisk filosof, Hannah Arendt, så de jødiske sonderkommandoer som medskyldige i folkedrab. En overlevende fanger fra Auschwitz, Primo Levi, fortæller at han har en forståelse overfor sonderkommandoers ulykkelige og uforglemmelige situation, men han mener ikke at det er nok til de er uskyldige. Levi mener dog, heller ikke der bør afgives en officiel dom til sonderkommandoer.

På den anden side af alt det der gør sonderkommandoer skyldige, er der også grund til at snakke om deres uskyld. Som sagt er de blevet udvalgt og nødsaget til at medvirke i massedrab, og hvis ikke, så ville det koste deres eget liv. Som sonderkommando var man kun et ofre for Holocaust, som der fik lov til at lide ekstra meget før det var ens egen tur til at dø.¹³ En historiker, ved navn Gideon Greif, mener at det er umuligt at sætte sig ind i, hvordan det har været at blive tvunget til at arbejde og hjælpe til med masse mord, hvor der ellers kun er ét alternativ, hvis man er imod, som er at dø.

Holocaust, NSPAD og SS-soldater er overordnet set skyld i Sonderkommandoers skyldfølelse. Men igen, fangerne kunne sige nej og dog miste sit eget liv og de ubetinget ekstra dage af livet.

¹² (DIIS, Folkedrabet.dk) (u.å.)

¹³ (DIIS, Folkedrabet.dk) (u.å.)

konklusion

I denne opgave er der blevet undersøgt hvilken rolle sonderkommado havde i Holocaust under 2. verdenskrig, og hvorvidt de burde ses som skyldige eller uskyldige.

Sonderkommandoer arbejdede under ekstreme vilkår og tvang for nazisterne, og de var truet på livet hvis de ikke deltog. De blev presset både psykisk og fysisk, og fik påført en masse traume. Sonderkommandoer havde en vigtig rolle ift. Til tempoet der foregik. De var grunden til at det hele kunne køre hurtigt rundt, og at der kunne dræbes og brandes mange fangere i løbet af en enkelt dag. Dette gør det også meget svært at vurdere hvorvidt sonderkommandoer var skyldige eller uskyldige.

Litteraturliste og Evt. bilag

Bøger:

Frederiksen, Peter (2016), *Det tredje rige, Fællesskab og forbrydelse, Aarhus C, Systime.*

[Kilder til kapitel 5 | Anden Verdenskrig](#), Claude Lanzmann: Shoah – de overlevende beretter. Gyldendal 1987 (1985), s. 117. (Simon Srebnik, [The Danish Center for Holocaust and Genocide Studies](#)) 26/05-25.

→ [Døden i lejrene | VEJEN TIL FOLKEDRAB](#), Ya'akov Silberberg (født 1918), tidligere fange og medlem af Sonderkommando, kilde 31, 26/05-25.

Frederiksen, Peter (2016), s.216, tekst 53 – Franz Suchomel, *Det tredje rige, Fællesskab og forbrydelse, Aarhus C, systime.* 27/05-25.

Internettet:

<https://lex.dk/koncentrationslejr>, Thage, Ole, og Stræde, Therkel (2025), Den store danske, 14/05-25.

<https://lex.dk/herero>, Højbjerg, Christian, og Stolten, Hans Erik (2009), Den store danske, 22/05-25.

<https://lex.dk/SS - nazistisk organisation>, Lammers, Karl Christian (2024), den store danske, 22/05-25.

<https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/holocaust/hvad-skete-under-holocaust/udryddelses-koncentrationslejre/koncentrationslejrene-kz-lejrene>, DIIS, Folkedrab.dk (u.å.), 23/05-25.

Forside illustration - <https://lex.dk/koncentrationslejr>, Sjödin, Marie (2011), den tyske koncentrationslejr i Auschwitz-Birkenau, Den store danske, 23/05-25.

<https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/holocaust/hvad-skete-under-holocaust/udryddelses-koncentrationslejre/udryddelseslejrene>, DIIS, Folkedrab.dk, (u.å.), 23/05-25.

<https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/holocaust/fokusartikler-om-holocaust/sonderkommandoet-auschwitz-doedsfabrikkens-arbejdsmaend>, DIIS, Folkedrab.dk, (u.å.), 24/05-25.

<http://www.holocaust-uddannelse.dk/lejr/auschwitz-birkenau.asp>, Vogelsang, Peter, og Larsen, Brian (2002), 27/05-25.

TÅRNBY
GYMNASIUM
& HF

<https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkekrig/holocaust/fokusartikler-om-holocaust/sonderkommandoet-auschwitz-doedsfabrikkens-arbejdsmaend>, DIIS, Folkekrig.dk, (u.å.) 29/05-2025.